

2. Herinneringen aan en van een bevlogen leraar

van Peta Babcock-Kwint, Lies Bettink-Loeff, Mariëlle Gispén-Pronk, Evert Janssen, Arthur Trijbits, Eppo van Veldhuizen, Rinus Vlugter, Tine de Zeeuw en anderen, samengesteld door Leo Molenaar

(Lustrumboek 2008-2009, gepresenteerd op 28 mei 2009, bijdrage Van der Velde)

In dit artikel gaat het om tastbare herinneringen aan Rein van der Velde, die voor het merendeel zijn opgestuurd naar aanleiding van een oproep in *Tolle Belege*. Voor een context zorgen de chronologie, twee interviews met zijn weduwe Cor van der Velde-Qualm, het eerste van Eppo van Veldhuizen, alsmede een interview met schooladministratrice Tine de Zeeuw. Eigen reflecties over het onderwijs van Van der Velde uit zijn *Autobiografie*, scheppen elders een tweede kader. Enkele tientallen schriftelijke herinneringen kwamen binnen bij zijn afscheid als rector (1977), en ook bij zijn overlijden (1983). Ten slotte heeft de samensteller een opmerkelijke voordracht toegevoegd van 4 mei 1962, toen Van der Velde voor het eerst als plaatsvervangend rector de herdenking mocht leiden. Alsmede de afscheidsrede voor oudleerlingen van 1977, die was gewijd aan zijn schoolherinneringen. Dat de herinneringen ‘aan’ daardoor gemengd worden met herinneringen ‘van’, zal de lezer de samensteller hopelijk niet euvel duiden.

1. Eppo van Veldhuizen, interview met Cor van der Velde: *Een enkel doorgaand spoor*¹

Het is moeilijk die tijd, geschiedenis nu, dichterbij te halen. De leraren van toen zijn er niet meer. Meneer Brust overleed in januari van dit jaar; hij werd bijna 102 jaar. Iets van toen wilde mevrouw Van der Velde, ja, de echtgenote van Van der Velde – leraar klassieke talen, conrector, rector (1969-1977) ten slotte – ons op een warme zomerdag in 2002 toch vertellen. Haar huis aan de Vroesenlaan in Rotterdam, waar ze nu al 64 jaar woont, omlijst haar verhaal. De bomen – ze waren er toen zij en haar man kwamen in 1939. Ze gingen, een voor een, tijdens de Hongerwinter 1944-'45, nog hoort ze het zagen en hakken, en ze kwamen weer. Dat huis, even mooi en nieuw en modern toen als het nieuwe Gymnasium aan de Wyttemaweg. Centrale verwarming zat er in. Dat had toen nog bijna niemand. Vanuit dat huis fietste Van der Velde naar school.

64 jaar geleden; de Tweede Wereldoorlog wordt geschiedenis, terwijl wij door die stad rijden waar we de oorlog zo intens hebben meegemaakt. Maar niet op het Gymnasium. Daar zaten we toen nog niet op.

Daar, ook daar, vertelt mevrouw Van der Velde, ging het onheil sluipend verder. Stap voor stap, onmerkbaar bijna, terwijl de school doorging. *“Ja, wat merkte ik aan m'n man? Dat de joodse leerlingen weg moesten. Naar het Joods Lyceum in de Jeruzalemstraat. Jos Rippe, we zeiden toch Jons, denk ik. Ja, het was Jons. Hij woonde aan de Spoorsingel. M'n man kon hem nog wel bezoeken en deed dat ook. Jons vond dat fijn. Dan, de collega's ook die weg moesten.”*

Uit 1945-'46, mijn eerste naoorlogse schooljaar in de schaduw van de oorlog nog, herinner ik me meneer Van der Velde levendig. Latijn, 1B, Vredehofweg. Een rechtvaardig leraar. Extra vriendelijk tegen Iez Cohen, die er 's zaterdags nooit was. Die wat ver en vreemd helemaal rechts achteraan zat, vlakbij Rob Brouwer. Die zo goed als geen contact met ons had. Hij was joods, dat wisten we. Verder eigenlijk niets. Van der Velde wist heel goed wat hij had meegemaakt. Daarom die warme vriendelijkheid, begaanheid.

Diezelfde jonge leraar, in 1912 geboren, was tijdens die oorlog met de school, met rector Pattist – *“een Zeeuw, een slimme man”* – met claviger Blouw ook, doorgegaan. Doorgaan, ook toen *Tolle Lege* in februari '42 was opgehouden. Ook toen het gebouw werd gevorderd (1941) en onderdak aan de *Kriegsmarine* ging bieden.

“Blouw”, vertelt mevrouw Van der Velde, *“was bij de marechaussee geweest. Hij wist precies hoe je met soldaten om moest gaan. ‘Herr Hausmeister’ zeiden ze tegen hem. Blouw was niet bang en ook niet onderdanig. Hij verstopte waardevolle zaken en stelde zelfs huisregels vast. Hij woonde immers naast de school. Ja hoor, hij commandeerde ze.”*

We zien het voor ons. We hebben Blouw gekend: een scherp oog, een harde hand soms. Blouw, voor wie we bijna evenveel ontzag hadden als voor die rustige, onverzettelijke kapitein, rector Pattist.

Ook na die vordering ging de school door op twee locaties. Wandelvereniging *Koinothrex* was ook doorgegaan. Uit een van de dozen aan de Vroesenlaan komt een oproep voor de Paastocht 1941. Voor *Koinothrex* zette het paar Van der Velde zich in. Zij weet het nog goed: *“Voor wandelen had je alleen je benen nodig. We moesten wel bonnen meenemen toen. De distributie. We liepen nooit zo in de pas,*

¹ Eppo van Veldhuizen, *Van der Velde: Een enkel doorgaand spoor, Tolle Belege*, jaargang 10, nummer 2, juni 2003. Op basis van een gesprek met Cor van der Velde-Qualm, samen met Jaap van Oostendorp. Iets bewerkt.

behalve die keer dat we marcherende en zingende Duitse soldaten tegen kwamen. Dat konden wij ook. Opeens liep iedereen stram te marcheren, in de pas en te zingen. Dat was om te pesten.”

Doorgaan – het roept herinneringen op aan de Engelse onveroorbaarheid. Totdat die grote, onverwachte, algemene razzia van 11 november 1944 kwam. Alle mannen onder de veertig moesten zich melden. Weg, naar Duitsland, werkvee. Van der Velde was nog lang geen veertig. Hij vond met buurman Kwint een noodonderkomen. Van lesgeven was daarna, ook toen het directe gevaar van die grote, diep ingrijpende razzia voorbij was – ik zie de duizenden nog troosteloos sjokken langs de Hoofdweg richting Gouda –, geen sprake meer. Van der Velde was nu onderduiker in eigen huis. Hij was er redelijk veilig. Toen de Duitsers tijdens die razzia ook zijn huis doorzochten, was er namelijk net een ruim veertigjarige collega bij mevrouw Van der Velde op bezoek. *“Ze namen aan dat het m’n man was.”* En, met een lichte twinkeling in haar ogen: *“Dat heb ik toen maar niet ontkend.”* Dat toen toch veilige huis draagt natuurlijk, gelukkig, ook nu nog de sporen van die leraar tijdens oorlogstijd. Van der Velde staat op de schoorsteenmantel. Vriendelijk, beslist, olijk ook, pittig. *“Die herdenkingen – (die overigens pas na onze schooltijd begonnen, toen die oorlog langzaam geschiedenis begon te worden) – vond hij erg, hoewel hij ze in overleg en niet gedwongen wilde houden. Het oplezen van al die namen. Dat brak hem op. Hij ging dan, daarna, naar zijn kamer, aangeslagen. Stil zijn. Dan kwam een collega – was het Louis Boas? – binnen. Die kwam bij hem zitten. Samen stil zijn, zwijgen.”*

Die lijst lezen wij pas in het Gedenkboek (1978) ter gelegenheid van het 650-jarig bestaan van de school. Er staan 59 namen op². Ja, het was Jons (Lion) Rippe. Hij kwam op 16 juli 1943 om in Sobibor.

Van die zomerdag naar deze. Moeilijk te achterhalen, enkele sporen. Ze lopen toch door. – Vanaf haar balkon, door het blad van de volle lindebomen, wuift mevrouw Van der Velde ons na.

2. Interview met Cor van der Velde: *Nooit spijt.*

De appel viel voor Rein van der Velde niet ver van de boom. Was zijn grootvader Rein hoofd van een middelbare school in Arnhem, zijn vader had de onderwijzersopleiding gedaan, haalde de middelbare acte Duits en leerde zichzelf Spaans.³ Zijn moeder had in Arnhem voor onderwijzer geleerd, haalde bovendien een acte handwerken, maar ging werken bij een bank. Rein werd niet gedoopt en evenmin kerkelijk opgevoed; zijn socialistische vader tekende wel voor de nodige uithalen naar het christendom. Hij was een pienter kind, dat op zijn vierde jaar reeds het spoorboekje kon uitplussen: levenslang bleef hij ‘spoorgek’, tot zijn dood hield hij de dienstregelingen bij. Als buurman Kwint zei “ik zoek mijn troost in de Bijbel”, voegde Van der Velde daaraan toe “en ik in het spoorboekje”.

² Niek van der Blom, *Grepen uit de geschiedenis van het Erasmiaans Gymnasium*, Rotterdam 1978. Deze lijst van 59 namen van Erasmianen werd verbeterd en bijgewerkt in de bundel van Anne Schram en Jaap van Oostendorp, *Het Erasmiaans Gymnasium in de Tweede Wereldoorlog; Herinneringen van oud-leerlingen*, Rotterdam 2003. De dodenlijst kwam toen uit op 101 namen (!). Het boek werd gepresenteerd in aanwezigheid van Rudy Appel, die in de eerste lijst had gestaan maar werd opgespoord in de VS en een staande ovatie kreeg.

³ Wat gegevens over Rein van der Velde in een vraaggesprek van Leen Bongers en Leo Molenaar met Cor van der Velde, 26 augustus 2003 op de Vroesenlaan 14B.

Op zijn zeventiende deed Rein eindexamen bij de classicus Spoelder op het Haarlemse gymnasium, en ging hij klassieke talen studeren aan de Universiteit van Amsterdam. Met zijn drieëntwintigste was hij afgestudeerd. Hij voelde zich aangetrokken tot het leraarsvak. Op het Haarlemse gymnasium had hij de nodige ervaring met leraren die absoluut geen orde hadden. Hij kreeg een eerste baan in Hilversum, waardoor hij het vak twee jaar goed kon leren. Hij trok de conclusie dat het een eerste vereiste was om 'goede orde' te hebben zodat je een klas naar je hand kan zetten. Daarna kwam de rest vanzelf, en kon hij als classicus veel kwijt aan zijn leerlingen. Hij was in 1938 een van de vele sollicitanten naar een volledige betrekking op het Erasmiaans Gymnasium: hij had de voorspraak van de vermaarde Spoelder bij rector Pattist: "Als je die neemt, zul je er nooit spijt van hebben." Rein werd verliefd op zijn buurmeisje Cor Qualm, met wie hij zich na zijn aanstelling aan het Erasmiaans levenslang zou vestigen aan de Vroesenlaan 14B.

Naast zijn werk voor het Erasmiaans heeft hij nog avondonderwijs op de *Nutsacademie* gegeven, waar zeer gemotiveerde leerlingen op zaten. Daar deed hij ook de lerarenopleiding, dus de actes A en B voor onderwijzer, en gaf hij ook Duits.

Zijn columns voor het *Algemeen Dagblad* kenden een bijzondere start. Rein gaf ook het vak 'bijbelse geschiedenis'. Hij kon ontzettend goed vertellen en toneelspelen, en had een grote Bijbelkennis. Hij vond het beter dat je dan niet gelovig was, want dan kon je 'neutraal' zijn. Hij deed dan voor hoe Mozes door de Dode Zee slofte. De kinderen vonden het heerlijk, en vertelden er thuis over. Toen werd hij via een journalist, vader van een leerling, gevraagd om als liefhebberij in *AD* stukken over de klassieke oudheid te verzorgen. Met Kerstmis vulde hij een keer een hele pagina. Hij deed dan uit de doeken hoe de mensen leefden in Rome en schreef zelfs over de prostitutie. Hij wist ontzettend veel over een breed gebied, inclusief de aardrijkskunde. Hij deed het anoniem, want dan konden ze niet aan zijn kop zeuren. Zijn politieke opvatting was PvdA: hij was socialist uit overtuiging. Op school stelde hij er een eer in alle kinderen, een driehonderd stuks toen, bij naam te kennen.

3. Lies Bettink-Loeff: *Timeant ne...*

Ik emigreerde met man en twee kinderen naar Australië in 1951 en zag Rotterdam niet eerder terug dan in 1970, toen ik enige tijd in Nederland was voor familiebezoek⁴. Ik had mijn eindexamen bèta gedaan in 1942, en verwachtte niet dat er nog veel van mijn leraren in leven zouden zijn. Mijn vader vertelde mij dat de rector op dat moment R. van der Velde was. Omdat ik hem wat beter had gekend van *Koinothrex* besloot ik hem te bellen, al verwachtte ik niet dat hij zich mij zou herinneren. Maar toen hij mijn meisjesnaam hoorde, bleek dat hij nog precies wist wie ik was en we maakten een afspraak bij hem thuis, waar ik eerst een genoeglijk uurtje had met zijn echtgenote, die indertijd ook met *Koinothrex* had meegedaan..

Van der Velde herinnerde zich nog vrijwel alle leerlingen van mijn klas, 3B, toen hij voor het eerste uur van het nieuwe schooljaar 1938-'39 onze klas binnenstapte. Ik meen me te herinneren dat zijn aanpak vrij stevig was. Ja, zei hij, een oud-leraar van hem had hem eens aangeraden: "*Timeant ne...*",

⁴ Lies Bettink-Loeff, gestuurd op 4 december 2007.

en daar ontgaat me het volgende woord. Het geheel moet zoiets zijn als: *Laten ze U vrezem, opdat ze U niet minachten...* Er is dus bij mijn weten en in mijn tijd nooit sprake van geweest dat hij geen orde kon houden. Die avond bij hem thuis spraken we urenlang over mijn klasgenoten van wie hij er zich nog velen herinnerde, in tegenstelling tot de leerlingen van de jaren vijftig. Ook zei hij weer zelf les te willen geven, althans een klein aantal uren naast zijn rectoraat. Toen ik op mijn horloge keek, bleek ik de laatste tram te hebben gemist. Geen nood, hij zou me wel thuis brengen met zijn auto. Dit deed hij echter met een ‘omweg’ over de Wytemaweg, waar hij ons binnenliet, heel zachtjes, want “*anders kwamen er moeilijkheden met Blouw*”, of hoe de claviger toen ook heette.

Een korte tijd zat ik met hem in de rectorkamer (dat was in mijn schooltijd natuurlijk nooit gebeurd) en daarna ging hij op zoek naar een kopie van het lustrumstuk dat hij had geschreven, en kreeg ik een huilbui midden tussen de overblijfselen van het kabinet-Van Deirse. Van der Velde heeft mij verteld dat er in de eerste paar jaar na Van Deirse’s pensionering zestien biologieleraars waren geweest.

Dat Van der Velde zijn leerlingen een warm hart toedroeg, en dan speciaal die uit mijn klas, (“*Jullie waren het eerste lesuur op mijn nieuwe school*”), toonde hij door zich het lot aan te trekken van Selientje van der Waals, die, zwaar gedeprimeerd na haar echtscheiding, in een flatje in Breda woonde. Rein zocht haar daar om de andere zondag op en had haar gevraagd de Nederlandse bewerking te doen van de vertaling van Vergilius, waaraan hij werkte ter ere van de tweeduizendste verjaardag van Vergilius’ geboorte of dood. Selientje (Jacqueline, achternichte van de dichteres) had Nederlands gestudeerd. Is die vertaling ooit af gekomen?

Bij mijn eindexamen had ik blijkbaar Van der Velde voor Grieks want ik vond laatst een aantekening in een dagboek uit die tijd, dat hij me even terzijde had gezegd dat ik me over Grieks geen zorgen hoefde te maken. Wat voor Grieks (en Latijn) examen hadden wij als bèta’s? Ik weet het niet meer.

4. Arthur Trijbits: *Herinneringen - van een domme jongen - aan Van der Velde*⁵.

In 1938 betrad ik, na een grieperig en koortsig afgelegd toelatingsexamen, klas 1A van het Erasmiaans. Net goed en wel twaalf, en eigenlijk een beetje te jong en te speels voor zoiets serieus als een gymnasium. Gelukkig mocht ik de eerste klas tweemaal doen, zodat ik tijd kreeg om te wennen aan wat destijds van een gymnasiumleerling werd verwacht.

Voor acht uur Latijn, en één uur mythologie, kregen wij Van der Velde als docent. Het was, meen ik, zijn eerste jaar op het gym. Zijn lessen Latijn waren indringend; je kreeg eenvoudig de kans niet er de kantjes af te lopen. Hij had een natuurlijk talent om orde te bewaren, zonder vervelend streng te zijn. Zijn sterk gevoel voor humor hielp hem daarbij. Hij was toen de enige docent die gezellig op zijn tafel ging zitten, in plaats van keurig er achter.

Hij kruidde zijn lessen met grappen, maar nooit echt ten koste van leerlingen. Zo was er klasgenoot Guus Klaassen, die stevast “duo” uitsprak als “dujo”. Van der Velde probeerde hem daarvan af te brengen, en vroeg op een onverwacht moment, nadat Guus weer eens “dujo” had gelezen: “Guus, zeg eens ‘twee’?” Waarop Guus trouwhartig antwoordde: “Tweel!” Ik geloof dat Van der Velde het toen maar heeft opgegeven.

⁵ Arthur Trijbits, toegestuurd in november 2007.

De grammatica leerden we grondig, mede dank zij de in versvorm gegoten geslachtsregels in het leerboek van – als ik mij goed herinner – Van Leeuwen en Mendes da Costa. Bijvoorbeeld:

Mannelijk zijn op –or

marmor, aequor, cor,

feminini generis

is slechts arbor, arboris

Dat ik voor Latijn in dat jaar onvoldoendes scoorde lag zeker niet aan Van der Velde.

De mythologielessen waren onvergetelijk. Gezeten op zijn tafel vertelde Van der Velde spannende avonturen van goden en helden, doorspekt met geestige vondsten. De Griekse godenwereld ging zo voor je leven op een wijze die je bijbleef.

En dan was er natuurlijk *Koinothrex*, waaraan Van der Velde, samen met zijn vrouw, op een plezierige manier leiding gaf, zonder nadrukkelijk naar populariteit te streven. Ook bij die buitenschoolse activiteit bleef een goede verhouding tussen docent en leerlingen overeind.

Ik zou graag meer van Van der Velde geleerd hebben in de hogere klassen. Daarvan is het door de Duitse bezetting niet gekomen. Maar de goede herinnering aan dat ene jaar blijft.

5. Peta Babcock-Kwint: *Mijn herinneringen aan ‘Oom Rein’.*

Wij woonden schuin boven de Van der Velde's aan de Vroesenlaan, op de tweede verdieping, en voor ons kinderen waren zij oom Rein en tante Cor⁶. Toen ik in 1940 werd geboren hing oom Rein een thermometer bij de wieg, zodat de kamertemperatuur in de gaten gehouden kon worden. Hij heeft altijd zijn astma geweten aan het feit dat zijn vader erop stond dat de temperatuur van zijn eigen babykamer rond het vriespunt was: om een sterke jongen van hem te maken!

Ik zie hem nog als een gek met twee kolenkitten de stenen buitentrap van ons flatgebouw op en neer rennen om kolen uit de kelder te halen. Onder de flats waren spookachtige opslagruimtes. Hij rende altijd trappen op en af, volgens mij om te bewijzen dat er niets met zijn longen aan de hand was.

In de oorlog hebben mijn vader en hij verscheidene malen moeten onderduiken vanwege de razzia's. Een keer zaten ze als ongeboren tweelingen in de elektriciteitskast bij de Van der Velde's toen oom Rein bijna in een hoestbui stikte terwijl de Duitsers in de flat waren. Ze waren ook ondergedoken aan de Wijnhaven in een flatgebouw, waar de deur van de conciërgeflat niet te zien was als je naar boven ging, maar wel naar beneden. Ze zaten dus eerst bij de conciërge en toen de Duitse soldaten de eerste verdieping hadden doorzocht en verder naar boven gingen, slopen pa en oom Rein achter de soldatenlaarzen aan en hebben veilig op de eerste verdieping de razzia kunnen uitzitten.

Het elektriciteitsgebruik in de oorlog was zeer beperkt of zelfs verboden. De meter in onze flat telde niet als je hem los schroefde en naar voren liet leunen. Dus als iemand stroom nodig had hingen de verlengsnoeren uit onze slaapkamer naar de Van der Velde's en anderen.

⁶ Peta Babcock-Kwint, toegestuurd 3 juni 2008.

Marianne werd na de oorlog geboren, en haar verjaarspartijtjes waren altijd een evenement onder leiding van oom Rein. Op een dienblad had hij allerlei tactiel vieze dingen uitgestald en met een theedoek afgedekt. Terwijl de kinderen angstig al die dingen geblinddoekt aanraakten vertelde hij in een griezelverhaal wat ze voelden, bijvoorbeeld was een eierdop met groene zeep de oogholte van een zeeman die zijn oog in een gevecht verloren had.

Op een winter zat de hele stad onder een laag ijzel en samen met oom Rein ben ik met fiets en al naar school gelopen, die natuurlijk niet open was. Bijles was gemakkelijk voor mij, van de ene voordeur naar de andere. Toch beefde ik als een rietje als ik die studeerkamer in moest. Hij was strenger met mij dan met andere leerlingen, want hij wilde niet beschuldigd worden van voortrekken.

De werkweek. Ik geloof dat wij de ergste werkweek voor de Van der Velde's zijn geweest. Het moet 1958 of 1959 geweest zijn. Met matrassen werd er van de trappen af gegleden, met asbakjes en stokken werd er ijshockey gespeeld. En toen was er de nacht van het *midnight feast*, toen een stuk of wat jongens (onder wie Erkelens en Maathuis) op een meisjeskamer terecht kwamen. Plotseling ging de deur voorzichtig open en de hoofden van de Van der Velde's verschenen om de hoek. Tot hun grote opluchting zaten we heel onschuldig koekjes te eten.

Mijn schriftelijk eindexamen was beneden peil en tegen tante Cor heeft hij kennelijk gezegd dat het niet goed zou gaan: "Ze doet nooit haar bek open in de klas, dus het mondeling wordt niks." De examinerator was professor Hemelrijk. We zaten tegenover elkaar met Van der Velde aan het hoofd van de lange tafel. Ik herinner me dat hij heel gespannen voorover leunde, maar dat hij aan het eind lekker achterover in zijn stoel zat. Ik had mijn bek dus wel opengedaan en ben op het kantje geslaagd.

Ik mocht nooit van mijn vader naar de les 'bijbelse geschiedenis' van Van der Velde, 'omdat hij een atheïst was'. Ik heb heel wat lachsalvo's gemist. Hij was heel streng, maar zijn enorm gevoel voor humor brak vaak de spanning als hij dacht dat we te veel piekerden tijdens een proefvertaling. Hij deed dan iets gekks, waardoor we lekker even konden lachen. Er waren ook de afgeknipte kantlijnen die uit zijn borstzak staken en met een enorme vaart aan het begin van de les uitgedeeld werden en die we razend snel met tien vertaalwoorden moesten invullen. Tien goed was een 10, één fout was een 5, twee fout was een 1, of iets dergelijks. We kenden onze woorden dus. Ook herinner ik me dat we voor een proefvertaling een paar woorden kregen, waaronder het woord voor 'genitalia'. Iemand vroeg wat dat was. Van der Velde zette zijn bril op 45 graden, grinnikte en zei: "Kijk maar achter je vijgenblaadje."

Hij zei een keer tegen mijn vader tijdens een ouderavond: "Ad, ik geloof dat ik oud word, de eerste klas is niet meer bang voor mij."

6. Eppo van Veldhuizen 2: *Van der Velde , Goud!*

Welke eerste indruk maakt een nieuwe leraar op een volkomen nieuwe school op je? Bij Van der Velde weet ik dat niet meer. Alles was ook nieuw. Die eerste klas op het gymnasium in de dependance aan de Vredehofweg, september 1945. Opmerkelijk - zeker na zo veel jaren - dat die school gewoon weer begon na die voor Nederland en zeker voor Rotterdam, en meer nog voor zoveel leerlingen, diep ingrijpende, vernietigende oorlog. We stonden er nauwelijks bij stil; die oorlog was voor verreweg de meesten in die eerste klas geen thema. De school begon. Met leerlingen die soms maar een paar weken in de zesde klas van de lagere school hadden gezeten. Die geen toelatingsexamen, wel gebruikelijk toen, hadden gedaan. In wie onbewust toch wat voortleefde van de maanden genoten, vreemde, spannende, ver van huis doorgebrachte, uniek lange, gedwongen 'vakantie'. Van der Velde was een

van onze leraren, de belangrijkste ook: Latijn. Sommige van zijn binnenkomsten in klas 1B zie ik nog wel voor me. Voorovergebogen, half gebukt, raar, klein, gek, met overvulge, driftige passen snelde hij dan pardoos ons lokaal in met een gezicht dat op slecht weer stond. Was hij dan boos? Speelde hij toneel, iets dat hij graag deed overigens? Of was het gewoon een jongensstreek van die toen nog zo jonge leraar, zo'n 33 jaar? Dat hij zo jong was realiseerden we ons trouwens niet; een leraar was eenvoudigweg niet jong. Meestal was hij direct na zo'n razende entree weer gewoon.. De orde, waar hij overigens geen enkel probleem mee had, was dan wel nadrukkelijker.

Van der Velde kon echt wel boos zijn. Bijvoorbeeld als een collega-leraar toch weer gepest was, toch de orde weer rumoerig, verder dan onze klas hoorbaar, wanhopig en uitzichtloos, verloren had. Ondanks Van der Velde's beroep op ons om het die leraar niet zo moeilijk te maken. Maar die ongewoon losbandige eerste naoorlogse klas putte zich uit in streken die ervoor en erna misschien wel opzien gebaard zouden hebben. De leraar aardrijkskunde, een goeiige, aardige man, was een dankbaar object. Nog hoor ik zijn wat hese, onzekere stem de passaatwinden uitleggen. Zijn woorden waaiden ermee weg, nadat ze even onbestemd en doelloos in de klas hadden gehangen, geen oor bereikend. Rechts vooraan in het lokaal stond een ruime, manshoge kast. Na zijn uur, en vóór dat van Van der Velde, wisten we de goede Norder te bewegen zich in die kast te verstoppen. Het uur Latijn begon, al snel gestoord door een groeiende spanning en een zacht gerommel waarvan de herkomst door Van der Velde niet te bepalen was. Het werd heviger. Van der Velde keek vreemd, verstoord, de klas in. Hij voelde zich de gebruikelijke orde ontglippen door een niet te plaatsen iets. Toen bonkte en beukte het duidelijker in de hoek van de kast, de deuren ervan vlogen open, de kast wankelde, maar nog net op tijd sprong Norder hoogrood en zo vreemd en hevig lachend als bij die ongekende situatie geboden was, uit de kast de klas in. Wat dacht Van der Velde? Hoe verbaasd was hij, hoe boos? Hij boog zich voorover in Norders richting en deed zijn uiterste best diens vreemde lachen te evenaren, geluidloos, een grimas van gemaakt plezier over z'n hele gezicht, Norder reddend, zijn onmogelijke en onmachtige grap tegenover ons waarderend, meedoend. Collega's val je niet af.

Later heeft hij, zonder dit malle voorval ooit nog te vermelden, weer indringend op ons ingeprept om die vriendelijke man met rust te laten. Hij was de enige die dat deed. Hij wist van onze gebrekkige voorbereiding op die zoveel meer eisende school. In de cijfers bij het eerste rapport hield hij daar rekening mee. Dat lichtte hij ook warm en vaderlijk toe.

Na die allereerste klas heb ik hem niet meer gehad. Maar daarmee en daarna was hij nog niet verdwenen. Hij deed meer dan lesgeven. Buitenschoolse activiteiten noemen we dat nu. Ook daarmee hielden lang niet alle docenten zich bezig. In *Koinothrex* kon je hem en zijn vrouw wandelend ontmoeten. Het toneel had ook zijn hart. Veel stukken voor de Bondsavonden regisseerde hij. Zware, soms wel eens te zware, stukken meed deze gewilde en enthousiaste regisseur niet. In 1949 werd in maar liefst vier bedrijven het drama *Goud* van Eugene O'Neill opgevoerd. Ik had er een heel klein rolletje in: Jimmy Kanaka, matroos en eilandbewoner, slechts gekleed in een soort bamboerokje en mooi over m'n hele lijf bruin geverfd. Jimmy moest in een palmboom klimmen om uit te kunnen kijken. Die was er dan ook, met verdekt aangebrachte voetsteunen om het rappe klimmen te vergemakkelijken. Het geklauter veroorzaakte bij het publiek veel gelach en de in gebroken taal uitgesproken tekst niet minder: "Beter ik die kerel kok doodschieten en jongen ook", hoewel het drama niet om hilariteit vroeg. Van der Velde had zelf op zich genomen om het doodsgerochel van de slachtoffers zo natuurlijk mogelijk weer te geven. In een emmer achter het toneel maakte hij verstikkende, in zijn diepste binnenste geproduceerde braakgeluiden. De doodsangst spatte de zaal in. Een golf van gelach sloeg terug naar het toneel. M'n moeder en een vriendin zag ik krom van het lachen meegenieten. Ik heb er haar na de voorstelling nog op aangesproken; ze kon niet meer. Mies Slis speelde als vrouw van de kapitein een glanzende hoofdrol. Ze had na een der bedrijven van

kleding gewisseld, omdat er rouw gedragen moest worden. Het stemmige, zware zwart stond haar goed. Maar niemand merkte dit fijnzinnig staaltje regie op. Toch was de opvoering van dit grote stuk geen mislukking. Publiek en spelers konden al dat werk van regisseur Van der Velde toch alleen maar oprecht waarderen. Het *was* veel werk en daarom had leraar Nederlands De Lint in dit stuk, of was het in de *Miles Gloriosus* van Plautus, de regie over één bedrijf op zich genomen. Het *Rotterdams Nieuwsblad* had in zijn recensie juist in dat bedrijf een positief verschil in dictie geconstateerd. Dat vond Van der Velde knap, hoewel het hem wel even raakte.

Van der Velde was een goede en ook wel strenge leraar. Een slechte beurt werd bondig en duidelijk afgestraft. Ans Brandenburg kende meer dan vijftig jaar later nog het versje dat, dacht ze, Marco Leeflang daarover gemaakt had:

Van der Velde, Van der Velde
wist hij maar hoe hij ons kwelde:
een één en daarna nog een één
geef er dan maar twee meteen.

Maar ook daaruit bleek toch meer populariteit van dan kwaadheid op die leraar. Van der Velde was een rechtvaardige, meelevende en actieve leraar - een goede. Bescheiden was hij ook. Hij ging niet voor goud. Toen hij jaren nadat wij de school hadden verlaten rector werd, moest ik weer aan *Goud* denken. Dat kwam hem toe: *goud*.

7. Rinus Vlugter: *Het verhaal van de wekkers.*

Het gaat hier om een beproeving van de orde in de klas, waar Van der Velde vermaard om was⁷. Wij, leerlingen van 3A of 4A in 1949 of 1950, waren een nogal querulant stelletje en gewend bij vrijwel iedere leraar van tijd tot tijd de orde te verstoren, echter nooit tijdens het vak Grieks bij Van der Velde, omdat hij blijkbaar een natuurlijk overwicht had. Dit werd door enkelen van ons onsportief gevonden. Als wij zo moedig waren bij anderen, moesten we ook bij hem de orde durven verstoren. Er werd een plan bedacht. Iedere klasgenoot zou een wekker meebrengen, verborgen in zijn of haar tas. Ze werden voorgeprogrammeerd om op verschillende momenten tijdens de les af te gaan.

Het op indrukwekkende wijze voorlezen van een lastige Homerustekst door Van der Velde werd op afschuwelijke wijze verstoord door de eerste wekker. De leerling in kwestie werd zonder pardon en veel ophef de klas uitgestuurd. Het door ons beoogde effect bleef vooralsnog uit. Nauwelijks echter was de behandeling van de tekst hervat of de tweede wekker ging af. Met iets meer ophef, en onder duidelijk rood aanlopen van de leraar, verdween ook deze leerling naar de gang. We begonnen erin te geloven. Wederom ging een wekker af toen hij het voorlezen had hervat. Nu volgde een woeste tirade tegen ons allen. De volgende twee wekkers gingen vrijwel gelijktijdig af tijdens deze uitval. Plotseling kalmeerde Van der Velde. Kennelijk zag hij het hopeloze van zijn positie in. Wij hadden gescoord en stelden als compromis voor de rest van de wekkers af te zetten tegen het weer de klas in roepen van de twee die op de gang stonden. Dit werd door hem aanvaard en nooit meer heeft iemand van onze klas een Griekse les van Van der Velde verstoord.

⁷ Rinus Vlugter (1953), *Het verhaal van de wekkers*, toegestuurd op 24 november 2007.

Ik heb goede herinneringen aan zijn lessen. Ze waren altijd inspirerend, zelfs voor een voorbestemde bèta.

8. Rein van der Velde: Rede bij de 4 mei-herdenking van 1962.

Voor de zeventiende keer herdenken wij de doden uit de oorlog 1940-1945: militairen, gesneuveld bij oorlogshandelingen of gestorven in interneringskampen, burgers omgekomen in het verzet tegen de Duitsers, bij razzia's, in concentratiekampen in Duitsland en overzee, gedood bij bombardementen of gestorven van de honger, zeelieden op zee gebleven, en de grootste schande van deze eeuw: de meer dan 100.000 joodse medeburgers, systematisch uitgeroeid door misdadigers op bevel van een waanzinnige⁸.

Wij, de oudere generatie, vergeten deze dag niet meer. Wij voelen de schande, dat dit alles kon gebeuren in een oorlog, door ons, burgers dezer wereld, niet gewild, maar door ons ook niet verhinderd, en met een gevoel van schaamte vragen wij onszelf af waarom *wij* in leven bleven en *zij* niet. Laten we ons niet generen om voor dat gevoel uit te komen, het is een van de drijfveren van ons herdenken.

Maar daarbij herdenken wij, bijna allemaal, mensen uit onze eigen kring, die wij gekend hebben en verloren. In de gedachten van weemoed, deernis en liefde, door de herinnering aan hen gewekt, sluiten wij alle doden uit deze vijf vreselijke jaren in. Wij, de oudsten in deze school, denken zo ook terug aan de vele leerlingen en oud-leerlingen van het *Erasmianum* onder wier gedenkplaat wij straks onze bloemen zullen neerleggen.

Maar – zou men kunnen vragen: de generatie, die de oorlog niet heeft gekend, op een paar prille flarden van herinnering bij de oudsten na – *hoe moet deze nu de doden herdenken, die zij niet gekend heeft?* Zij moeten op deze dag luisteren, naar hun vader en moeder, hun juffrouw of meester op school, naar hun oudere leraren. Het is onze plicht tot jullie te spreken en te zeggen: vijf jaren zijn er gruwelen gebeurd, die niet te beschrijven zijn, en waarvan een beschrijving trouwens ook niet te verdragen zou zijn, alles omdat een waanzinnig gemaakt volk (helaas maar al te gemakkelijk tot waanzin opgezweept) geweld stelde in de plaats van de Rede, haat en nijd in plaats van mensenliefde, leugen in plaats van waarheid, alles in de waan, dat de andere volkeren onderdanigheid verschuldigd waren aan hun volk als volk van meesters, en dat wie hun alleen maar irriteerde al verdiende te worden uitgeroeid.

En als eenmaal aan een kant alle menselijke normen geschonden worden, vreet de zedelijke ontreddering overal door. Bij de onvoorstelbare gruwelen, door Duitsers en Japanners bedreven, voegden zich de massale luchtbombardementen van de geallieerden op open steden, en de oorlog eindigde met de twee Amerikaanse atoombommen, die elk binnen een seconde

⁸ Rede, uitgesproken op de herdenking, tijdens zijn waarneming van het rectoraat na het vertrek van rector Hoek, van 4 mei 1962.

de bevolking van twee steden of doodde of tot langzaam wegterende menselijke wrakken maakte.

Want laten we wel bedenken: deze waanzin bedreigt iedereen. Wie in 1939 zou hebben durven beweren dat Franse soldaten vrouwen zouden martelen en daarna door hun overheid niet als misdadigers worden vervolgd, of dat Franse burgers in naam van het vaderland zich zouden organiseren tot een terreurbende die weerloze mensen lukraak neerschiet: hij zou zijn opgesloten als een gevaarlijke gek. Maar het is gebeurd en gebeurt nog in Algerije. Zijn onze handen na 1945 in Indonesië schoon gebleven? En hoe staat het met het optreden in Angola? En met de alweer groeiende wederzijdse waanzin van de verderfelijke kernproeven?

Neen – wij kunnen allen aangetast worden door zo'n waanzin: als we maar eerst een volk, een ras, een klasse of een partij apart stellen als niet aan ons gelijkwaardig of van nature verdorven, zodat we kunnen zeggen; “dat zijn eigenlijk geen mensen!” Dan is de weg ervoor vrij. Uit de herdenking van de slachtoffers van zo'n waan moeten jullie leren scherp toe te zien en het optreden ervan bijtijds te onderscheiden en hem bestrijden bij jezelf en anderen.

In 1944, drie weken voordat zij naar Duitsland weggevoerd werd, schreef een van hen die wij herdenken, een meisje van vijftien jaar: “Dat is het moeilijke in deze tijd: idealen, dromen, mooie verwachtingen komen nog niet bij ons op of ze worden door de gruwelijke werkelijkheid getroffen en zo totaal verwoest. Het is een groot wonder, dat ik niet al mijn verwachtingen heb opgegeven, want ze lijken absurd en onuitvoerbaar. Toch houd ik ze vast, ondanks alles, omdat ik nog steeds aan de innerlijke goedheid van de mens geloof. Het is me ten enenmale onmogelijk alles op te bouwen op de basis van dood, ellende en verwarring. Ik zie hoe de wereld langzaam steeds meer in een woestijn herschapen wordt, ik hoor steeds harder de aanrollende donder, die ook ons zal doden, ik voel het leed van miljoenen mensen mee en toch, als ik naar de hemel kijk, denk ik, dat alles zich weer ten goede zal wenden, dat ook deze hardheid zal ophouden, dat er weer rust en vrede in de wereldorde zullen komen.”

Mogen deze verwachtingen door jullie, de nieuwe generatie, niet beschaamd worden – het waren de verwachtingen, uitgesproken door Anne Frank.

(Volgde het voorlezen van de lijst van slachtoffers van de Erasmiaanse gemeenschap.)

9. Interview met Tine de Zeeuw: *Een lieve man.*

Voor mij was het altijd ‘meneer’ Van der Velde⁹. Hij had al gesolliciteerd bij het vertrekken van rector Hoek, maar toen werd Endenburg rector. Bij diens vertrek was het raak. Het was een heel moeilijke tijd. De school zat helemaal in de min. Vlak voor de Mammoetwet inging, zaten we op 260 leerlingen. Er was een dieptepunt eind jaren zestig toen we nog maar één

⁹ Gegevens over Rein van der Velde in een vraaggesprek van Leen Bongers, Gerti Bongers en Leo Molenaar met Tine de Zeeuw op 7 juli 2008.

eerste klas konden samenstellen, en we in de bovenbouw geen traditionele alfaklas konden inrichten. Dan was het *Open Dag*, en wij maar wachten: als we voor het raam van de rectorkamer stonden, samen bijna een vader en moeder, en dan ouders met een kind zagen aankomen, fleurden we helemaal op! Wethouder Mastik (PvdA) dacht dat hij niets hoefde te doen aan de sluiting van het gymnasium: de school zou vanzelf uitsterven. Vanaf de Mammoetwet ging het echter steil omhoog met de aanmeldingen: als je iets extra's wilde voor je kinderen, dan was er dat gymnasium. Vanaf dat moment ging Mastik actief optreden voor een sluiting.

Van der Velde was zeer actief, maar had hartklachten en een hoge bloeddruk. Je kon die bloeddruk ook aan zijn uiterlijk zien. Het was een gekke vent. Als hij had gepraat met een Rotterdammer en hij bootste die ontmoeting in de tram na, kon hij plat Rotterdams praten. Hij was altijd heel vroeg op school. Ik heb vreselijk met hem gelachen. Hij was heel vrolijk en gezellig in de omgang. Ik zal best wel eens wat verkeerd gedaan hebben, maar hij heeft me nooit een grote mond gegeven. Hij was meer een vriend dan mijn baas. En de bazen waren vroeger toch heel goed in berispingen geven. Hij vertrouwde mij wel eens toe waarom hij niet was gepromoveerd: "Ik moest zelf werken om te kunnen studeren. Het kost je verschrikkelijk veel geld, en de behoefte eraan was er eigenlijk niet bij mij."

Meneer Van der Velde had er daarnaast nog de *Nutsacademie* bij. Hij zei wel eens: "Ik verdien in een dag wat jij in een maand verdient!" Hij vond dat ik veel te weinig verdiende. Hij en Cor waren samen heel sociaal. Bij de watersnoodramp hadden ze Zeeuwse evacués in huis. Dan zei hij tegen Cor: "Wat zeggen die Bavianen toch allemaal?" Ze waren samen heel sociaal voelend. Maar hij was geen echte PvdA'er, want dan dronk je niet. Hij dronk wel een gezellig wijntje, was geen echte partijganger.

Was hij gevreesd bij de leerlingen, zoals bij het eruit sturen? Ze bootsten dat wel mooi na in De Deur van cabaret Grasmus: 'kom jij maar eens binnen'. Hij kon een heel andere stem opzetten, maar dat was ook weer toneel. Ze moesten in de wachtkamer strafwerk maken, in het hokje ernaast. Ze vonden het helemaal niet leuk om bij Van der Velde te moeten komen. Sommigen vertelden me wel dat ze in de klas als de dood voor hem waren. Hij was gewoon een toneelspeler. Hij besteedde ook veel werk aan de 4-meihedenkingen. Dan konden de kinderen van de spanning wel eens de slappe lach krijgen, zonder dat ze daar wat aan konden doen. Het was altijd een indrukwekkende bijeenkomst.

Klaas Taselaar¹⁰ schrijft: 'een ouderwetse, autoritaire man met een vleugje moderniteit'. Wat vind je van die omschrijving? Mannen hebben een andere opvatting over mannen dan vrouwen hebben. Hij was wel conservatief: hij wilde liever afwachten hoe veranderingen in het onderwijs bij anderen uitwerkten, anders was het slechts tijdverlies. Voor vrouwen was hij een hoffelijke figuur. Het lag ook aan Klaas zelf, omdat die tegen de draad was. Zoveel leerlingen werden er toen trouwens niet uitgestuurd: hoogstens enkele gevallen in een week.

¹⁰ Leo Molenaar (redactie), *Het Erasmiaans Gymnasium na 666 jaar* (1994); Klaas Taselaar: *Het Erasmiaans tussen 1967 en 1973*, 339-347, Rotterdam 1994.

Vertoonde Van der Velde karakteristiek gedrag? Hij zette kleine pasjes, liep stiekem de trap op om eens een blik door het sleutelgat in de klassen te werpen, had een eenvoudig brilletje op, “als hij heel kleine letters moest lezen zette hij de bril af”, we hadden geen geheimen voor elkaar. Hij was vrouwgevoelig, bijna een flirt, heel erg gesteld op een oud-leerling in Breda: ik had wel het gevoel dat hij een beetje gek op haar was.

Je diende bij vijf rectoren? Ja, ik heb vijf rectoren als chef gehad. Rector Hoek heb ik maar kort meegemaakt, hij vertrok al snel naar het Amsterdamse Barlaeus. Van hem mocht ik de eerste weken niet in de docentenkamer komen, als nasleep van een flirt met mijn voorgangster, en daarna had ik dit bezoek ‘aan boven’ meteen afgeleerd. Met rector Endenburg kwam ik in de Mammoet terecht, en moest ik lange, foutloze brieven typen. Ik werkte dan met het liniaaltje er langs, het was lastig met de hulpmiddelen van toen. Hij was een vrij autoritaire man, helemaal van de standenmaatschappij van toen. Het ging eens misten buiten, en toen had hij, voordat iemand het wist, de hele school al vrijaf gegeven: hij was zelf als eerste weg. Hij droeg een driedelig pak met horlogeketting. Met rector Van der Velde kwam er iemand met ‘beschaving’, met grijze Bleylepakken van gebreide tricot, wel jasje-dasje. Hij was geen formeel type, helemaal niet, en zeer betrokken bij de school. Van rector Baan had niemand veel last: hij zat als je binnenkwam over het algemeen wat in zijn kamer te dommelen. De kinderen zeiden wel eens dat hij tijdens de les zo saai was, dat hij wel in slaap leek te vallen. Hij kon wel goed speechen, heel geestig. Met Werdekker kwam er opeens een frivole man binnen, die in de auto André Hazes opzette op weg naar de paardenrennen, want hij was daar scheidsrechter. Als het publiek kwaad op hem was, moest hij soms door de politie ontzet worden. Van der Velde staat voor mij als rector helemaal bovenaan. Het was een lieve man.

Toen ik twaalf en een half jaar op school werkte, kwam hij eens op school met een grote bos bloemen aanzetten. “Godallemachtig, voor wie zijn die bloemen?”, zei ik, “voor mij?”

10. Evert Janssen: *Der Wille zur Macht*.

Mijn eigen relatie met macht is zeer ambivalent¹¹, en daaronder valt dus ook die prominente persoon Van der Velde, die zich uiteraard zeer verdienstelijk heeft gemaakt voor dit gymnasium. En het ook nog eens heeft gered, toen ‘men’ ook hier dit instituut wilde slopen. Zijn PvdA-achtergrond kwam hem hierbij goed van pas, onder andere door het instellen van een onderzoek naar de achtergrond van de ouders, die merendeels een veel bescheidener status bleken te hebben dan werd gedacht en verwacht. Merkwaardigerwijze was die ‘toestroom’ zeker in 1940, toen ik zelf dus aan deze opleiding begon (na drie jaren op een erbarmelijk vervelende ‘lagere school’ in Blijdorp) nog zeer gering: ik was de enige die in dat jaar voor dit Erasmiaans opteerde, terwijl die school toch een zogenaamde opleidingsschool, of zoiets, was: velen gingen dus naar de HBS.

Van der Velde: pro en contra...!? De pro’s zijn evident en worden zeker nog uitvoerig belicht. De contra’s liggen denk ik vooral in zijn wel erg dominerende temperament: *der Wille zur Macht* was

¹¹ Evert Janssen Perio, oud-leerling (1946), collega geschiedenis en publicist. Gestuurd op 25 juni 2008.

overduidelijk permanent present, en manifesteerde zich niet altijd op een aangename wijze, zoals met name tegenover rector Pattist (in mijn jaren).

Daarbij kwam nog het gehele karakter van deze eigenaardige school, die toch vooral tekort schoot in de zogeheten musische en maatschappijoriënterende ‘vakken’, en die te veel eiste van het uithoudingsvermogen van de leerlingen. Met een paar klasgenoten heb ik zelf indertijd (in de oorlogsjaren dus) nog een soort schema gemaakt van een ideaal leerrooster, en wie weet is van dergelijke zaken intussen veel overgenomen. Aan zoiets als kunstgeschiedenis werd bijvoorbeeld niets gedaan: bij een van mijn eerste (mondelijke) eindexamens dacht een leerlinge dat de barok zo ergens in de middeleeuwen thuis hoorde. En daaraan ben ik dus wat gaan doen, met behulp van een reproductieverzameling. Ook muziek speelde geen rol, wat met name een alleraardigste joodse leerling opviel, die zelf uit Oostenrijk kwam (hij is in de vijfde klas aller ongelukkigst omgekomen: dat was na de oorlog).

In de lijst van de ‘studiekeuze zesdeklassers’ van 1999/2001 in een *Tolle Belege* vond ik frappant dat maar één leerling in 2001 voor klassieke talen opteerde, en één voor Nederlands. De psychologie was heel aantrekkelijk (3+5+6). De massa der leerlingen opteerde daarentegen voor bedrijfskunde, rechten en geneeskunde. De laatsten (13+15+14) waren waarschijnlijk zelf weer dokterskinderen.

11. Mariëlle Gispén-Pronk:

Ik ben op een vrij ongebruikelijke wijze op het Erasmiaans terecht gekomen¹². Omdat mijn ouders dicht bij het Montessori Lyceum woonden, ging ik daar naar school. Ik deed niets, behalve de clown uithangen. Ik heb mijn oude rapporten nooit teruggezien maar ik geloof dat er op mijn Paasrapport geen enkele voldoende stond. Ik kreeg het advies een andere onderwijsvorm te kiezen namelijk mavo, en dan ook nog op laag niveau. Dat was wel het laatste dat mijn vader in gedachten had voor mij, en hij maakte met de rector van het Montessori de afspraak dat ik, hoe dan ook, zou blijven zitten. Mijn ouders hoopten dat ik daarna de gymnasiumkant op zou kunnen gaan. Dat pakte anders uit. Van zitten blijven was geen sprake, want ik kreeg een rapport waarmee ik overging naar 2- havo. En daarmee mocht ik blij zijn, werd mijn vader meegedeeld, want “meer dan HAVO zal er nooit inzitten”.

Mijn vader had het zien aankomen. Hij was naar het Erasmiaans gestapt en had bij rector Van der Velde het verhaal op tafel gelegd. Het werd een goed gesprek en Van der Velde durfde het aan met mij! Dat was een risico: per slot van rekening kwam mijn vader daar een lamgeslagen vogeltje aanbieden, dat ook nog eens de pias had lopen uithangen. Op het Erasmiaans is het evenmin een gloriëtocht geworden. In de tweede klas bleef ik echt zitten. Voor mijn vader het teken om de handdoek in de ring te gooien. Ik moest maar van school, want het zou inderdaad niks worden.

Ik kreeg toen voor het eerst te maken met de bijzondere kwaliteiten van rector Van der Velde. Hij is met mijn vader gaan praten om hem te overreden mij *wel* op school te houden. Ik kon het, vond hij, en hij wist mijn vader te overtuigen om de tweede klas op het Erasmiaans, en niet op een andere school, over te doen. Ik ben niet harder gaan werken, ik heb wel veel andere dingen op school gedaan. Het was een tijd waarin toneel en cabaret bloeiden, en ik heb me met hart en ziel in beide gestort. Van der Velde, zelf altijd verknocht aan het toneel, kon zich daar als rector niet mee bemoeien maar er werd ons alle ruimte gegeven. Heel veel ruimte!

¹² Mariëlle Gispén-Pronk, oud-leerling, gestuurd in januari 2009.

Ik speelde ook graag toneel in de klas en heb nogal wat docenten de stuipen op het lijf gejaagd. Bij mijn docent Nederlands, de heer Rienks, maakte ik het een keer heel bont toen ik een *femme fatale*-achtige act opvoerde, compleet met wulpse, verleidelijke bewegingen en een zwoele stem. Rienks sprong, als door een wesp gestoken, door het hele lokaal heen. Ik moest de klas uit en me melden bij de rector. Ik heb nog een tijd aan de deur staan luisteren omdat de klas stikte van het lachen, ikzelf ook trouwens. Ik was enorm trots op dit succes. Maar toen drong het tot me door dat ik dit optreden mocht gaan uitleggen aan Van der Velde. Ik had geen idee hoe ik dat zou aanpakken, want het was een idioot verhaal om na te vertellen. Bij binnenkomst in de rectorkamer volgde ik de gewone gang van zaken: ik keek de man niet aan en ik moest met mijn voeten van het tapijt. En ik mocht verklaren hoe het in godsnaam mogelijk was dat ik er weer uitgestuurd was. Ik begon, zo goed en kwaad als het ging, nog steeds met gebogen hoofd, te vertellen wat er was gebeurd: er was toch geen ontkomen meer aan.

“Zo Pronk, dus jij loopt de klas weer eens op te hitsen!” F... ff, f... ff, f...ff. Wat was dat nou voor geluid? Ik kon het niet thuisbrengen. Zou de man verkouden zijn? F..ff, f.. ff. Daar was het weer. Ik keek van de punten van mijn schoenen weg, een beetje naar links, een beetje naar rechts, maar opkijken durfde ik nog niet. F...ff. F...ff. Wat was er nou aan de hand? Daar moest ik het mijne van weten en ik hief mijn hoofd een beetje op. En wat ik toen zag! Hij lachte! *Van der Velde lachte!* Hij vond het een goeie grap! Geweldig! Ik dacht dat ik droomde! En het werd nog gekker: ik mocht gaan en ik kreeg geen straf. Ik ben daarna nooit meer bang geweest voor hem. Ik vond hem een held.

In 1976 hebben we met het cabaret opgetreden in De Doelen. Een deel van het optreden was ter ere van het afscheid van Van der Velde, maar door ziekte kon hij die avond niet aanwezig zijn. We hebben het een half jaar later opnieuw opgevoerd, in de Aula. Van der Velde was diep geroerd. Zijn kin zakte op de borst, en de tranen liepen over zijn wangen. Van het optreden in De Doelen is een LP gemaakt. Op de hoes staat:

“Wij willen deze plaat opdragen aan onze rector, drs. R. van der Velde die al veertig jaar aan onze school verbonden is en dit jaar zijn ambt verlaat. Voor ons blijft hij rector, leraar en kameraad uit duizenden.”

Na mijn eindexamen heeft mijn vader een kopie van mijn diploma opgestuurd naar het Montessori Lyceum. Met veel dank aan Van der Velde.

12. Herinneringen bij zijn afscheid als rector in februari 1977:

Enkele tientallen persoonlijke brieven bij zijn afscheid nodigen uit tot een bescheiden selectie. Niek van der Blom, schoolhistoricus, maakte van de gelegenheid gebruik om te memoreren dat er een archiefstuk was dat het begin van deze school voor 1326 (!) situeert, en hij hield gemakshalve 1300 aan. Hij onthulde tevens Van der Velde's werk als columnist: “Ik heb hier nog niet gehoord van je tien jaar lang wekelijks in het *Algemeen Dagblad* anoniem gepubliceerde reeks *Levende Oudheid*, stukjes die gewoon om bundeling vragen – ziehier een taak voor je pensioen.” Die opmerking was gericht tot dovemansoren, want de samenstellers van dit boek hebben dit feit in 2003 opnieuw ‘ontdekt’!

Piet Messie schreef op 25 februari uit Breda: “Ik weet nog als de dag van gisteren hoe u in 1938 onze klas 3C binnenstapte en onmiddellijk heilig ontzag inboezemde – *oderint dum metuant*. En hoe wij u later, al heel spoedig na deze eerste dag, zijn gaan waarderen als

geliefde leraar. Ik denk ook nog aan de lessen in 6A toen wij onder uw leiding ons verdiepten in Plato's *Politeia*, en nadachten over het wezen van de gerechtigheid."

Een moeder, M.A. van Sabben-van Driel, schrijft op 27 februari dat Van der Velde het afgelopen jaar niet op school is geweest: "U had de gewoonte om in de pauzes, of voor en na schooltijd, door de gangen te lopen. Hier een groepje te plagen, daar een groepje kinderen vermanend toe te spreken of gewoon heel belangstellend naar hen te luisteren. Echt te luisteren, want u kende praktisch ieder kind bij naam en wist iets van hun omstandigheden af. Ze voelden dat u echt van hen hield. En dat gingen de kinderen missen. Ik hoor ze regelmatig zeggen: 'Wat jammer, dat Van der Velde er niet meer is!'"

Een vader, J. Kats op 17 februari: "U was de rector die mijn zoon Erik in de vijfde klas toeliet op een cruciaal punt van zijn leven. Wij zijn u nog zeer dankbaar voor de kans, die u hem toen heeft geboden."

Uit Utrecht schrijft E. Adér op 29 maart over het toneel onder Van der Velde: "Daarmee moet u wel een stempel gedrukt hebben op de vorming van hele generaties leerlingen, en je mag dat rustig een groot voorrecht noemen dat ze aan u persoonlijk te danken hadden en waarschijnlijk hebben. Ze waren ook begaafd, die kinderen zoals Robbert de Vries, Jan Folkert Cats, en Keesje Hillen, de hele generatie van Lieske, en later Yvonne van der Werff die haar hele gymnasiumtijd gebruikt heeft om zich met muziek en toneel bezig te houden."

13. Afscheidsspeech (1977): herinneringen uit mijn loopbaan.

Voor de afscheidsbijeenkomst met oud-leerlingen had Van der Velde een speech gemaakt:

"Vooral tot U, mijn oud-leerlingen, maar ook tot allen die in de laatste 38 jaren met de school in betrekking hebt gestaan of nog staat zal ik graag iets meer zeggen. Natuurlijk ben ik blij dat u met zo velen zijt verschenen. Ik heb alleen wat zorg over de receptie voor straks: ik zou graag met ieder uwer het contact herstellen en een poosje praten – maar dat zal de klok niet toestaan. Wellicht ontmoet u oude kennissen en kunt u daardoor voor uzelf meer inhoud aan deze plichtigheid geven. Verder zal ik vast niet ieder meer terstond herkennen – het totaal aantal leerlingen uit die 38 jaar moet de 3.000 overschrijden, het aantal dat van mij les heeft gehad zal niet ver van de helft ervan zijn. Ik heb al mijn cijferboekjes van die jaren nog eens doorgenomen en bij vrijwel elke naam doemde een gezicht voor mijn geestesoog op – echter uw kindergelaat! Denkt niet, als ik u niet onmiddellijk herken, dat u uit mijn geheugen verdwenen bent.

Precies 38 jaar geleden, in de eerste dagen van september 1938, kwam ik in dit gebouw voor het eerst binnen, dat er toen anderhalf jaar stond – ook toen al achter de Unilever. Tot aan de Binnenweg strekte zich nog het groene Land van Hoboken uit; uit de leraarskamer en de leerlingenbibliotheek zagen we de schepen over de Maas het sperstuk naast het Park passeren dat voor de tunnelbouw bestemd was. Op de Maas lag de marine in feesttooi – het was het 40-jarig jubileum van Koningin Wilhelmina. Leerlingen die in Charlois of Rhoon woonden, staken de Maas per wagenveer over. Bijna alle docenten kwamen op de fiets naar school. In

de loge van de claviger zetelde de onvergetelijke Blouw, de eerste met wie ik toen een gesprek voerde; hij keurde namelijk graag zijn nieuw aangekomen docenten.

Ik kwam uit Haarlem, ik woonde op kamers aan de 's-Gravendijkwal die toen een mooi middenpad had waar vrijdagavonds de aanwonenden hun traplopers klopten en waar nu de tunneltraverse is. Ik vond Rotterdam een goedaardige, rommelige stad, half wereldstad half provincieplaats, maar broodeerlijk; ik exploreerde de stadsdriehoek, liep over de markt op de Goudsesingel en bewonderde de oude havens; dinsdags zag ik de Veendam, de Volendam, de Statendam en de Nieuw Amsterdam uitvaren op hun reis van een week naar het verre Amerika. Het docentencorps aan de school was oud – Van Zuylen, Cardozo en ik waren de jongmaatjes en dat hadden we bij de jeugd alvast mee.

Mijn rector was Pattist, een Zeeuw, een wat gesloten man, maar een geweldige werker, een echte niveauhandhaver en een bezorgde, wat afstandelijke vader voor zijn leerlingen. Ik heb hem altijd erg gewaardeerd, ik vond zijn lach altijd zo ontwapenend en aantrekkelijk. Hij liet me helemaal mijn gang gaan, maar hield me stiekempjes in de gaten – dat heb ik al dadelijk van hem geleerd en later vaak toegepast. Conrector was Jacobsen, de historicus en de erudiete essayist, een wat broos geworden kleinood van de school en door iedereen een beetje vereerd.

In 1940 kwam de oorlog; het oude Rotterdam waarvan ik was gaan houden, werd verwoest en er is niet veel meer voor teruggekomen waarvan ik kan houden. De school maakte natuurlijk moeilijke jaren door – dit gebouw werd voor de *Deutsche Kriegsmarine* gevorderd maar gelukkig mocht Blouw er blijven wonen – dat garandeerde het intact blijven van het gebouw – de Duitsers waren voor hem banger dan voor Churchill. De school werd verdeeld over een villa aan de Mathenesserlaan en een aan de Essenlaan, waar ik dertien leerlingen van een derde klas in een voormalige badkamer les gaf. Later kregen we in Oost een oude Lagere School, aan de Vredehofweg. De eerste jaren zaten de zesde klassen in de Gemeente Bibliotheek te midden van de puinhopen. Over de oorlogsjaren zou natuurlijk veel te vertellen zijn. Het allerergste was het zomaar van de school verdwijnen van de joodse leerlingen. We wisten toen niet welk lot hun wachtte – nu wel, en nog elk jaar op 4 mei, de gedenkdag van de oorlogsslachtoffers, klinken hun namen in de hal van het gebouw, opdat we niet vergeten; ik ben de leerlingenraad erg dankbaar ervoor dat hij ons elk jaar weer toestaat mede in hun naam deze herdenking te houden.

Er waren ook positieve kanten aan de bezettingsjaren – naast alle ongemak en ellende. In de school sloten docenten en leerlingen zich nauwer aaneen; een stuk van de afstand tussen hen werd ingekort. Gelukkig waren we het op een heel enkele na over de oorlog goed met elkaar eens. En de leerlingen, die elke afleiding misten, werkten als nooit tevoren en nooit nadien. Soms moest enkelen van hen een stuk uit de Homerische *Hymnen* op het examen worden voorgelegd, omdat ze de hele *Ilias* en *Odyssee* al voor zichzelf gelezen hadden! Op de eerste dag van het eindexamen van 1944 vertelde professor Schadee, onze eerste gecommitteerde, dat de invasie van Frankrijk was begonnen. De winter daarna legde het onderwijs stil, oudere leerlingen en de meeste docenten doken onder. De leerlingen van de zesde klas kregen hun diploma na de bevrijding zonder examen; overigens zonder nadelige gevolgen voor hun carrière – er zit hier een rector in de zaal uit die examenklas.

De jaren tussen 1946, toen we weer terugkeerden aan de Wytemaweg, en de pensionering van rector Pattist waren moeilijk, maar verliepen in de sfeer van opbouwoptimisme. We begonnen van niets weer opnieuw, straatarm en uitgehold door de oorlog. Veel was nog 'op de bon'. Ik zal dan ook niet vergeten hoe in 1946 bij de geboorte van onze dochter de toenmalige 5A-klas ons een mand stuurde, waarin luiers en kinderkleertjes, die de leerlingen uit hun huiselijk textielarchief hadden afgestaan, met er bovenop een heel dure vooroorlogse sigaar voor de kraamheer. In 1952 verliet rector Pattist de school, opgevolgd door de toenmalige conrector, de opvolger van Jacobsen, Blanken. Doordat hij hoogleraar werd in Amsterdam, werd de rectorplaats al weer na twee jaar vacant en Hoek deed zijn intrede. Hij was een echte Amsterdammer die het aanvankelijk bij de anders geaarde Rotterdammers niet gemakkelijk had, maar de school dankt aan hem onder andere het initiatief tot het houden van werkweken, waaruit later, onder Endenburg, de Romereis zou ontstaan. Toen in 1960 mijn vriend Veenstra, die Blanken als conrector was opgevolgd, met pensioen ging, werd ik tot conrector aangewezen.

In de vijftiger en zestiger jaren heb ik veel aan het schooltoneel gedaan. Het begon achter in de jaren veertig met *Het Chinese Landhuis* met in de hoofdrollen Jaap Metzlar, Hetty Bakker en Marti Maas. Daarna ging ik al gauw klassieken spelen – het eerst in 1950 bij het 50-jarig bestaan van de RGB: *De Snoevende Krijgsman* van Plautus met in de hoofdrol een oud-leerling, Jan Reuder, en met De Lint als mederegisseur, die het werk jaren lang voor mij had gedaan. We gaven vier voorstellingen waarvan twee benefietvoorstellingen voor de aanschaf van de vleugel die hier nog op het podium staat. Misschien is er in mijn loopbaan aan de school niets geweest, waarop ik zo trots ben geweest als op het spelen van deze klassieke stukken; - Sophocles, Euripides, Plautus, Terentius, Menander. Een aantal stukken was nog nooit in Nederland gespeeld en dus vertaalde ik ze eerst zelf en later samen met Selien van der Waals, die ik ook al sinds 1938 ken. Het waren heerlijke maanden, die herfstmaanden waarin we repeteerden voor de kerstbondsavonden, saaie avonden voor mijn vrouw die me zelden thuis zag.

Als ik zo terugkijk, waren de jaren van het conrectorschap, eerst onder Hoek en daarna onder Endenburg, wellicht de prettigste. Aandeel aan de schoolleiding, beperkte verantwoordelijkheid en een halve lestaak vormden een mooie melange. De samenwerking met rector Endenburg was allerplezierigst en ik bewaar vooral een goede herinnering aan het jaar waarin wij actie voerden voor het behoud van een zelfstandig Gymnasium. Wij zijn nog altijd dankbaar dat het gemeentebestuur ons de kans heeft gegeven te bewijzen dat er in Rotterdam naar zo'n school vraag was. En dat bewijs is geleverd met een uit zijn voegen gegroeide school en een leerlingental van 570. Met gevoelens van dankbaarheid denk ik daarbij ook aan de steun van het toenmalige curatorium onder leiding van professor Schadee, die vele jaren de goede genius van de school is geweest. Er waren ook droeve gebeurtenissen. In februari 1967, tien jaar geleden, ontvielen mij twee goede vrienden – Blouw, en kort daarop Veenstra.

In het laatste jaar van rector Endenburg begon de Mammoetperiode. Men vraagt mij als *old-timer* wel naar mijn oordeel over de nieuwe bedeling, vooral in vergelijking met vroeger. Ik heb de nieuwe wet zeker niet met gejuich begroet, maar ik erken toch wel voordelen, speciaal

in de vorm van diverse practica, en de nieuwe opzet van het onderwijs in de moderne talen. Natuurlijk was het inkrimpen van de uren oude talen voor mij een bittere pil, maar als het hierbij blijft, dan is het nog net mogelijk onze leerlingen enig zicht bij te brengen in de wondere wereld van de antieke beschaving, waaraan ons West-Europa zo veel te danken heeft.

In 1969 begon na Endenburgs pensionering mijn rectoraat en dat betekende al gauw het einde van mijn leraarschap, iets dat ik betreurde. Samen met conrector Baan en later ook conrector Moerman heb ik hard gewerkt, geruggensteund door het vertrouwen van een groeiend aantal ouders. Al was het een zware baan die ongemerkt toch veel van mijn krachten vergde, het was een mooie tijd en elk jaar na de promotie in de Laurenskerk keek ik met enige voldoening terug op de afgelopen cursus. De somberste herinnering echter uit die tijd was het plotseling overlijden van mijn jongere collega Tacx, door ons allen zo betreurd. Grote voldoening gaven de resultaten van de nieuwe eindexamens, waaruit bleek dat de omschakeling door de docenten voortreffelijk was geschied. Ik wil trouwens nog eens mijn grote waardering en dank uitspreken voor de medewerking, de goede stemming en de prestaties van de conrectoren, de docenten, het NOP en de leerlingen. Deze maken de school tot een goed harmonieus geheel.

Genoeg van de historie. Nu neem ik afscheid. Ik ben al in mei 1976 opgehouden, op dringend advies van mijn artsen en u ziet, de school staat er nog steeds dankzij de inspanningen van de waarnemend rector en van de beide conrectoren Moerman en Bongers. Ik heb het aanvankelijk moeilijk gehad – stranden in het zicht van de haven was bitter. Ik heb het gevoel dat ik aan allen van u wel iets te danken heb, maar als ik nog eenmaal de namen mag noemen van degenen die het meest tot mijn vorming hebben bijgedragen, dan zeg ik met diep respect: Pattist en Veenstra. En als ik van dank spreek dan mag ik niet onvermeld laten mijn vrouw, die ook het nodige voor de school heeft gedaan door haar medeleiding aan *Koinothrex* en werkweken en die mij altijd trouw terzijde heeft gestaan, ook al moest ik haar in drukke tijden soms wat veel verwaarlozen.

Om met een rijmpje voor uw poëziealbum te besluiten: *De rectoren komen en gaan, maar het Erasmianum blijft steeds bestaan*. Het is een bloeiende school, een hechte gemeenschap en een goed opleidingsinstituut- moge het zo blijven. Ten slotte wil ik nog eens u allen en speciaal het organiserend comité hartelijk danken voor dit overweldigende afscheid. Het zal mij onvergetelijk zijn. Het ga u allen, ieder in uw eigen leven, goed!”

Aan het eind van deze rede haalde Van der Velde zijn collega Piet Moerman aan die zojuist herinneringen had opgehaald aan het succes van de strijd voor het behoud van het gymnasium, waarbij de communistische raadsfractie een gewaardeerd medestander was geweest : ‘Hoe Heiltje de Vos (CPN) Bongers en Moerman opbelde met de verlossende boodschap: ‘Als u wist wat ik niet mag zeggen zou u de vlag uitsteken.’”

14. Herinneringen bij Reins overlijden, een selectie uit de brieven aan Cor:

Paultje Borgers-Faassen, weduwe van Rob de Vries op 17 september 1983: “Hij was een misschien niet zo makkelijke man, maar een zeer integere figuur. Ik heb van hem gehouden en nogmaals heb ik er verdriet van gehad dat we elkaar niet meer opzochten toen ik een nieuw leven begon.” Zij noemde de opvoering van *Driekoningenavond*, “waarin Rein op zo’n meesterlijke en geestige wijze, hem eigen, de rol van de nar vertolkte”.

Willy van Dijk uit Den Haag: “Het is of ik een vader verloren heb, een vader waar ik eindeloos mee had willen praten, die ik op den duur alles zou hebben durven vertellen, maar die ik niet alles durfde vragen...” Vertelde dat oud-leerlingen, en zij ook, vaak na het eindexamen nog met hem kwamen praten, met Cor als luisterend oor.

Emerens (Elias-)Wentink uit Naarden: “Hij was degene die me al die jaren motiveerde om te werken”, al die uren bijles in zijn studeerkamer die hij op de een of andere manier gezellig wist te maken. Zij dreigde van school gestuurd te worden omdat ze ‘mieters’ had geroepen in de klas van Van Rees, die haar, als dom meisje, naar de Spinazie Academie wilde hebben.

Fred Stoel uit Dronten op 4 oktober: hij speelde Erasmus in *Erasmus Sprekend*. “Ik ben ervan doordrongen hoeveel het Erasmiaans voor mij heeft betekend en hoezeer voor mij uw man met die betekenis vervlochten is geweest.” Uw man was verantwoordelijk “voor de vorming van de mens die ik nu ben”: uw man is voor zo velen intens belangrijk geweest.

Klaas Taselaar uit Utrecht op 20 september: “Uw man heeft in mijn schooljaren buitengewoon veel voor mij betekend. Hij doofde mijn opstandigheid, niet met regels maar met mildheid en rechtvaardigheid. In de voor de school moeilijke jaren waarin de overgang van het ouderwetse kleine gymnasium naar de grotere ‘mammoetschool’ plaatsvond, bleef hij overeind.” De rector moest de democratisering en andere vernieuwingen te lijf, en bleef een ieder op gelijke wijze behandelen. Van der Velde zal voor hem zowel het gezag als de kindervriend blijven representeren: “Ik sidderde voor hem wanneer hij me te pakken nam, en ik genoot van hem wanneer hij naar ons luisterde.”

Co Punt uit Gouda, oud-collega, op 29 september: “Niet al te ervaren als ik was met het klassikaal lesgeven, toen ik aan het Erasmianum kwam, was uw man degene die mij raad gaf, aanmoedigde en me wat zelfbewustzijn bijbracht. En dat voor mijn leven.”

Piet Moerman, conrector en collega gymnastiek: “Ik beschouwde hem als een vriend waaraan ik in mijn loopbaan veel gehad heb. Ik achtte hem hoog als schoolleider, pedagoog, collega, medewerker maar bovenal als mens. Hij was onvergetelijk.”

Niek van der Blom, collega klassieke talen, Erasmuskenner en schoolhistoricus op 16 september: “31 jaar waren we collega’s, zeven jaar was hij mijn rector, en je weet: ik heb met alle plezier onder hem gewerkt – ‘onder hem’ zeg je dan, maar het was gewoon samenwerken tot het bereiken van de bloei van onze school. Aan onze verknochtheid daaraan hebben we ieder naar eigen talent en vermogen uiting gegeven, en daarin hebben we elkaar gevonden.” Over Reins bijdrage aan zijn schoolhistorie *Grepes* over het toneel: “Ingehouden, maar met innige voldoening om die mooie tijd, vertelt hij daar, zoals hij vertellen kon. Ach, en dan zijn laatste stuk, ’t eerste (en enige) waarbij we samenwerkten, *Erasmus sprekend*. Die

zakelijkheid, waarmee hij je lente 1969 zo ongeveer de taken toebedeelde, waarna je de hele zomer niets hoorde – maar je stond verbaasd om 't fraaie stuk werk dat hij daarna leverde in zijn keus uit de levensbeschrijving en werken van onze Patroon, en nog meer over het resultaat: een feest voor het oog en het oor – doodzonde, dat daar geen video van is gemaakt destijds, of althans een geluidsband (maar 't stencil is dierbaar).” Noemde nog zijn ‘spottend praten’, dat soms zijn gevoeligheid moest verbergen.

H.P. Kaper te Leersum op 21 september, noemde het een voorrecht om hem in de jaren vijftig continu als leraar gehad te hebben in enig vak. Hij heeft godsdienstonderwijs van hem ‘genoten’: “Het genieten moet hier letterlijk worden opgevat, want de onnavolgbaar inspirerende en suggestieve wijze van doceren doen me deze vakken eeuwig bijblijven. Een wilde greep uit de speciale herinneringen brengt weer bij me boven hoe hij het hexameterritme had ontdekt in de *Stars and Stripes* van Sousa. Daardoor vergat ik nooit meer wat een hexameter was. Ik herinner me hoe hij, tijdens het hoogtepunt van de strijd in Vietnam, klasgenote Bien van Dongen aansprak als Bien Fen Dong, en hoe hij eens gedurende zeker een kwartier in alle woorden de *l* verving door een *n*. De uitbeelding van Simson als dwangarbeider aan het molenrad komt weer bij me boven, zijn Griekse vertaling van het Bondslied, en de humoristische vertaling van een klassiek blijspel waarin hij op een schoolavond zelf meespeelde (“Wat is er gaande? Ik ben gaandel!”).” Bij het lezen van de overlijdensadvertentie kwamen bij hem veel emoties boven: “Van alle docenten die ik heb gehad ben ik hem blijven zien als de meest unieke combinatie van bekwaamheid, werklust en integriteit.” De advertentie noemde zijn voornaam, Rein: “In mijn tijd zou men er niet over hebben gedacht de voornaam Rein te gebruiken. Ik zou ook nooit geweten hebben dat hij zo heette. De afstand en het respect waren daarvoor te groot. Toch was er een sublieme relatie.”

Mieke Bollemeijer-van Oort te Rotterdam op 18 september, uit de eerste eindexamenklas van 1940, waarvan hij de ervaringen altijd bijhield “zoals hij mij in 1979 schreef” toen hij van het overlijdensbericht van haar man had vernomen. Bovenal blijft haar herinnering aan de “opgewekte, jonge, geestige leraar die de bèta’s met enthousiasme Homerus deed lezen”.

Christine Oberman, dochter van dominee Oberman, uit Amsterdam op 18 september: “Hij verwachtte van ons dat wij ons inspanden maar zelf deed hij het ook en ik heb altijd genoten van de grappen die hij maakte, hoewel het even duurde voor ik door zijn soms wat cynische humor kon heenkijken. De toneelstukken die hij regisseerde waren hoogtepunten uit mijn schooljaren.”

Carel de Villeneuve uit Wassenaar op 19 september: er komen veel herinneringen boven aan zijn veelzijdige, inspirerende persoonlijkheid. “Overheerste wellicht voor de beginnende eersteklasser het door hemzelf in een spookvertelling zo geestig geschetste beeld van het ‘venijnige conrectortje Van der Weijden’ (Paastocht 1963!), in de daarop volgende jaren heb ik hem mogen leren kennen als stimulator van *Koinothrex*, als enthousiast regisseur van *Iphigeneia in Aulis* en als zeer persoonlijk bij zijn vakgebied betrokken leraar oude geschiedenis en – in de hoogste klassen – leraar Grieks. Zijn boeiende verteltrant en zijn belangstelling voor de mythologie roepen nog zeer heldere beelden voor mijn geest op.” Hij haalt ook zijn rol op als de nar Feste, “waar hij zich voortdurend voor ‘zot’ en ‘gek’ moest

laten uitmaken (ofschoon zelf de meest wijze rol spelend), en grote bokkensprongen over het toneel maakte.” Ook na het eindexamen toonde hij interesse, bij zijn huwelijk en de geboorte van twee zoons. “Uw echtgenoot heeft destijds een diepe indruk op mij gemaakt; de indruk van een begenadigd leraar met een sterke persoonlijkheid maar ook een leraar met een zeer warm hart. Iemand met soms sterke en ook nu nog voor mij niet altijd begrijpelijke antipathieën, maar met een intense betrokkenheid bij het wel en wee van zijn leerlingen. Een inspirerend mens, met soms zeer scherpe reacties, die echter nooit lang duurden; daarvoor had hij te zeer de gave, te relativieren. Ik zal hem missen.”

Selien van der Waals uit Breda op 21 september: Marianne had haar gebeld: “Uit wat zij gezegd heeft weet ik dat het gegaan is zoals Rein het bedoeld heeft. En, dat er nog hartverwarmende dingen waren waarvan hij de mogelijkheid niet eens vermoed had. Ik denk ook dat hij, ondanks duidelijke bewijzen in veel gevallen, toch nog zijn betekenis voor veel meer anderen onderschat heeft. Voel je niet verplicht om te antwoorden, je weet dat ik niet hecht aan dingen die ‘horen’”. Zij weet dat Rein zoveel hield van doodgewone, ouderwetse, kleinbloemige herfstasters. “Ik heb geprobeerd gedaan te krijgen dat die er zouden zijn, of anders iets dat ze zo dicht mogelijk benaderde.”

To de Jong-Bauling uit Keulen op 19 september, ontsteld, een oude schoolvriendin uit 1923 van Rein, kan zich niet voorstellen dat hij er niet meer is. Zij heeft haar leven lang correspondentie met Rein gevoerd.

Rogier Fentener van Vlissingen, South Norwalk, Connecticut (VS) op 18 januari 1984, verwees naar zijn recente briefwisseling met Van der Velde. Zijn eigen vader was deze week overleden, maar dat was meer een punt achter een te lange zin. De dood van Van der Velde had hem aangegrepen. Bij het zien van de film *An officer and a gentleman* had hij indertijd opeens beseft: “Ik moet Van der Velde nu bedanken, anders kan het misschien nooit meer. Uw man heeft veel voor mij betekend. Een leraar herinner je je pas echt, wanneer je zelf anderen dingen moet leren.”

Simone Mooy-Valk uit Groningen op 18 september: “Ook ik behoor tot de velen voor wie hij een steun is geweest. Aan zijn lessen bewaar ik de beste herinneringen en in sommige opzichten dienen zij mij, nu ik zelf lerares ben, nog steeds tot voorbeeld. Mijn besluit om Oude Talen te gaan studeren, een besluit waar ik nog steeds blij over ben, is mede onder zijn invloed genomen. Ik denk dat er onder zijn oud-leerlingen velen zullen zijn die met dankbaarheid terugdenken aan zijn humor, en de warme, menselijke belangstelling die hij voor zijn leerlingen had, ook als wij al van school af waren. In de eerste jaren dat ik studeerde heb ik uw man nog geregeld opgezocht, zoals u zich misschien nog herinnert.”

F.W. Frets uit Oostvoorne op 21 september: “Ik deed eindexamen bij hem in 1940 na twee jaar Homerus bij hem te hebben gelezen. Dit nu is voor mij een heel belangrijke en onvergetelijke ervaring geweest. Uw man wist Homerus te lezen, niet in zijn gepolijste, maar in zijn directe, emotionele vorm, waardoor de ook voor ons nog zo direct aansprekende reacties van die mensen en goden onderling, mij direct gingen aanspreken. Komend uit een primair verstandelijk, vormelijk, spontane gevoelens nogal afwerend gezin, heeft mij die beleving van Homerus de ontspanning gegeven, dat gevoelens wel mochten. De levendigheid

en het enthousiasme van uw man maakten het des te directer. In dit opzicht ben ik een der velen ‘voor wie hij een steun en toeverlaat is geweest’, zoals de overlijdensadvertentie zegt.”

15. Na deze stroom van herinneringen:

Deze stortvloed van verhalen geeft een indruk van een groots leraar en een initiatiefrijk schoolleider. Zo ontzettend veel mensen, ook op het bomvolle *Symposium*, die zich na tientallen jaren gegrepen voelen door deze leraar, toneelspeler en wandelaar! Veertig jaar toewijding en dienstbaarheid aan het onderwijs op een zelfstandig gymnasium: wanneer je deze herinneringen tot je laat doordringen, het is nog steeds een selectie, dan wordt het de lezer en de samensteller duidelijk dat het bevlogen werk van deze leraar, socialist, toneelminnaar en opvoeder benijdenswaardig vruchtbaar is geweest.